

Взагалі береги середнього Дніпра, можна сказати, вкриті останками неолітичної епохи — стоянками й робітнями, що в сумі виказують існування досить значної людности в ті часи: на просторони яких п'ятьдесяти верст між Київом і Трипіллям їх було помічено по обох боках Дніпра кільканадцять (тут сі спостереження можна було легко робити, бо вітер, розмітаючи піскові кучугури, відкриває сі пра-вікові останки людського життя). Такіж печері, викопані в верствах глини, які ми бачимо під Київом, ідуть далі Дніпровим побережем; між Вишгородом і Терехтемировим в наддніпрянських кручах звісно звиш 50 таких печер, хоч вони досить легко зникають — нищать ся, засувають ся землею¹⁾. Як особливо багату останками назву околицею с. Вишеньок під Київом, незвичайно багату кременінним знарядем дуже тонкої і делікатної роботи. Трохи низше Дніпром, в порічю рр. Стугни і Красної в околиці Трипілля викрито сліди множества осад сеї передмікенської культури (по місцю нахідок названої трипільською). Люди жили тут в хатах, углублених в землю, а зверху надбудованих з дерева, виліпленого глиною; зроблені проби реконструкції такої домівки представляють її в виді неглибокого заглиблення в землі од 3 до 5 метрів в довжину і ширину, з глибокою ямою в центрі, де містить ся огнище; стіни робили ся з частокола або плетня і обліплювали ся глиною змішаною з половиною або висівками. Центральна яма, в сусідстві огнища буває завалена останками їжі — особливо кістками звірят (оленя, кози, свині, корови, вівці, коня), рибячими кістками і лускою, черепашками, перемішаними з попілом, черепками з розбитої посуду, і знарядем камінним, роговим і кістяним. Останки попілу стрічали ся также і по за домівкою, на дворі. Відмінний від сих хат тип дають т. зв. точки, що в Трипільській околиці стрічають ся поруч них. В них нема слідів таких богатих останків, за то маса глиняної посуду, цілої або побитої, часом з слідами попілу і недопалених людських костей. Підлога в них з паленої глини, без центральної ями; стіни були також ліплені з глини. Висловлена була гадка, що сеї другий тип то гробовища мешканців передмікенських осель. Але докладно відмежувати сі два роди будови, що стрічають то поруч себе, то тільки

¹⁾ Про неолітичні гнізда в околицях Києва і по Дніпру — Археологическая карта Киевской губ. В. Антоновича, статі М. Біляшевського *Первобытний человекъ на берегахъ р. Днѣпра вблизи Киева, в Київській Старині* 1890, IV, Нѣсколько новыхъ стоянокъ — *ibid.* 1891, III, і *Слѣды первобытнаго человека* — *Труды VIII съѣзда т. III, К. Мельник в Трудах IX съѣзда т. II* і *Каталогъ коллекціи Поль* (таб. I — Вишеньки), Т. Кибальчич в *Сборнику археолог. института т. III, Самоквасов в кн. Антропологическая выставка III* (с. 339—400) й ин.

одні в даній місцевості, не завжди можливо, і спеціально похоронне призначіння тих глиняних „точків“ також вимагає ще в'яснення¹⁾.

В міру того як роблять ся пильніші досліді, викривають ся багаті сліди людського життя в побережах і иньших рік: так нпр. показуєть ся, що смітниками, останками життя неолітичних часів покриті береги р. Уша і його допливів, особливо р. Норини, де бачимо численні сліди осад й фабрик кремінного знаряддя (а особливо прясел на веретена, що виробляли ся тут з шіфера і звідси широко розповсюджували ся по Україні, навіть в історичних часах). Неолітичні останки викриті також в сусідстві нижнього Уша, в порічю Припети й нижнього Тетерева; в великім числі сконстатовано їх в порічю Буга (просліджено береги між Берестем і Володавою), і т. д. Велике гніздо осад і робітень виступає в полудневій Волини, в околицях верхньої Горини й Ікви, де звісно вже близько сорок таких місць, і між ними кілька незвичайно багатих фабрик, головно полірованого камінного знаряддя (як В. і М. Мощаниця, Радимин). З иньших, особливо визначних богатством останків місць згадаю Юреву гору коло Сміли, де назбирано з півтори тисячі знарядь. Велика робітня відбиваного і полірованого камінного знаряддя, костяних виробів і посуду висліджено коло с. Волоського на Дніпрі (ниже Катеринослава). Багату останками стоянку викрито в с. Пироговці на Десні (Новгородсіверського пов.), в Хайловщині на Донці і взагалі на піщаних берегах Донця, й ин.²⁾ Сліди осель-мазанок з мальованою посудю (т. зв. передмікенської культури) від київських околиць³⁾ тянуть ся передстеповим поясом далеко на полудневий захід в басейн Дунаю: гнізда сих осель викриті в порічю р. Гнилого Тикича коло с. Колодистого в Звенигородськім пов., в порічю Кодими

1) Про трипільські нахідки: Хвойка Каменный вѣкъ р. Приднѣпровья, і йогож: Раскопки 1901 г. въ области трипольской культуры, (Записки отд. русской и слав. археологии Русскаго Археол. Общ. т. V). Про иньші низше.

2) Антонович Археологическая карта Волинской губ. (тут і дрібнійша література), йогож О каменномъ вѣкѣ въ Зап. Волини (Труды XI зѣзду т. I). Якимовичъ Дюнные стоянки неолитической эпохи въ Радомысльскомъ уѣздѣ Кіевской губ. (Археолог. лѣтопись Южной Россіи, 1903). Н. Вѣлшевскій Дюнные стоянки неолитической эпохи на берегахъ Западнаго Буга (Труды XI зѣзда, I). Бобринскій Курганы и случайныя археологическія находки близъ м. Смѣлы I с. 122 (Юрева гора). Каталогъ коллекціи Н. Поль (с. 113 — Волоське). Самоквасовъ — Антропологическая выставка III, с. 339 (порічє Десни). Городцовъ — Труды XII зѣзда с. 175, 249, й ин.

3) В літературі появили ся глухі звістки про нахідки в порічю Десни (у Хвойки), але ближше про них нічого не звісно.